

راهنمای ارزیابی سریع مسائل روستایی (RRA)

ترجمه و تلخیص: مهندس امیر حسین علی بیگی

است، نمی‌تواند جایگزین ارزیابی سریع مسائل روستایی شود. فرض ارزیابی سریع مسائل روستایی آن است که تعیین تمام مسائل و مشکلات موجود به صورت پیشرفته غیرممکن است. در یک پرسشنامه پیمایشی نمی‌توان مشکلات خاص پیش بینی نشده را تشخیص داد. در این مرحله محقق فقط می‌تواند به مشکلاتی بپردازد که در سوالات پرسشنامه به آنها پرداخته شده است.

با استفاده از این روش، می‌توان اطلاعات لازم را برای طراحی آزمایشات داخل مزرعه، بهبود نظامهای آبیاری موجود^(۵)، پروژه‌های جنگلداری - زراعی (اگروفارستری) برای کشاورزان مناطق مرتفع^(۶) یا پروژه‌های حفاظت خاک و سازماندهی کشاورزان^(۷) به دست آورد. هدف از ارزیابی سریع مسائل روستایی باید به صورت دقیق، مشخص شده و ساختار آن برای رسیدن به آن اهداف تعیین شود.

حداکثر در سه هفته به صورت پیشرفته و با استفاده از مشاهده منظم، مصاحبه، عکس، ضبط صوت و فیلم و شرایط محلی مناطق روستایی انجام، بررسی و تشخیص داده می‌شود.

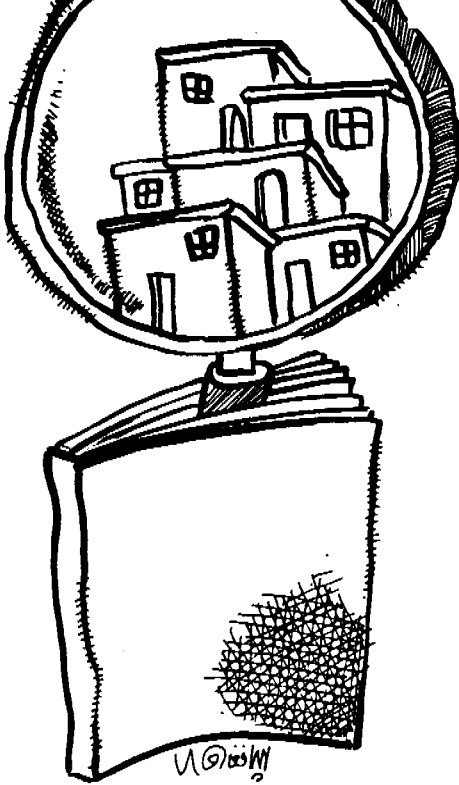
ارزیابی سریع مسائل روستایی چنین توصیف شده است: پیمایش تعدیل شده^(۱)، پیمایش بدون پرسشنامه^(۲)، مصاحبه‌های غیررسمی، کاوشگرانه و عمدتاً نامنظم که با مشاهده همراه است^(۳)، سازماندهی بر اساس عقل سلیم و آزاد از حلقه‌های زنجیر تکنولوژی نامطلوب، ارزان، عملی و سریع^(۴).

ارزیابی سریع مسائل روستایی برای تشخیص مسائل و مشکلات مزارع روستایی امری حیاتی است که بر تحقیقات کاربردی، بنیادی یا توسعه‌ای متمرکز است. در این روش، انتظار می‌رود که اطلاعات مورد نیاز برای طراحی آزمایشات داخل مزرعه، آزمونهای پیشاهنگ یا مطالعات عمیق آغازین فراهم شود. تحقیق پیمایشی به علت اینکه فرض بر این است مشکل تقریباً شناسایی شده

برای اینکه بتوان جنبه‌های ضروری "ایجاد موقعیتهای واقعی جهت توسعه کشاورزی" را ارزیابی نمود، باید زمینه‌های مختلف روستایی ارزیابی گردد. عبارت ارزیابی سریع مسائل روستایی برای اولین بار در کنفرانسی در شهر ساسکس انگلستان ارائه شد. این عنوان نشاندهنده این است که روشهای ساده‌ای پیش روی ماست که می‌توانیم آنها را در عمل بدون صرف وقت یا منابع زیادی جهت تجزیه و تحلیل امکانات و شرایط موجود جوامع روستایی کشور و همچنین بررسی و تعیین اولویت مشکلات روستاییان مورد استفاده قرار دهیم. در این مقاله رهنمودهایی برای انجام این نوع بررسی ارائه شده است.

تعریف ارزیابی سریع مسائل روستایی

منظور از ارزیابی سریع مسائل روستایی، مطالعه‌ای است که توسط یک گروه چند تخصصی حداقل به مدت چهار روز و

اهداف ارزیابی سریع مسائل روستایی از پروژه DSC

الف) تشریح و توصیف موقعیت کلی منطقه طرح، شامل؛ نیروی انسانی مورد نیاز، منابع موجود، نهادها و مکانیسمهایی در اجرای پروژه برای ایجاد تأثیرات اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بیشتر.

ب) تعیین محلهای قابل دسترس برای راهبرد رسانه‌ای پروژه چون:

- جایگاه انتشار اطلاعات

- تابلوهای عمومی بولتن اجتماعی

- مرکز منابع اجتماعی برای برگزاری: نمایشهایی در زمینه کاربرد تکنولوژی؛ نمایشگاهها؛ مواد خواندنی؛ پوسترها؛ فیلمهای ویدیویی و جلسات.

ج) توصیف مشکلات بالقوه و نیازهای اقتصادی، معیشتی، بهداشت، ارتباطاتی، نهادی و همچنین فرصتهای موجود در جامعه.

مدت زمان لازم برای انجام ارزیابی سریع مسائل روستایی

مدت زمان ایده‌آل یک تا سه هفته است. اگر مدت آن از چهار روز کمتر شود به آن سیاحت توسعه^(۸) می‌گویند و اگر بیشتر از سه هفته باشد، یک مطالعه پیشاهنگ است و به آن نمی‌توان ارزیابی سریع مسائل روستایی گفت.

مشارکت در گروه ارزیابی سریع مسائل روستایی

۱- اندازه گروه: ارزیابی سریع مسائل روستایی نباید به وسیله یک نفر انجام گیرد، بلکه این عمل مستلزم وجود یک تیم چند تخصصی است. وجود یک گروه هشت نفره تقریباً مناسب است.

۲- ترکیب گروه: ترکیب گروه باید شامل متخصصان موضوعی در زمینه تولیدات اساسی منطقه، رهبر پروژه، رهبر مطالعه، ستاد پروژه و افرادی همچون یک

مردم‌شناس، جامعه‌شناس، اقتصاددان، متخصص ارتباطات و متخصص ترویج باشد. در ترکیب گروه هم مرد و هم زن باید وجود داشته باشد و آنها لازم است تا حدودی با تمام جوانب نظام مورد بررسی آشنایی داشته باشند. ترکیب گروه باید شامل افراد بومی و غیربومی باشد. مشارکت افراد غیربومی و افراد بومی در تعیین راه‌حلهای ممکن و همچنین موانعی که احتمال نادیده گرفتن آنها وجود دارد، بی نهایت ارزشمند است. با وجود این نوع مشارکت، متخصصان غیربومی می‌توانند از افراد بومی اطلاعات و دانشی را فرا بگیرند که آنها را در برنامه‌ریزی فعالیتهای توسعه و تحقیق یاری نماید.

رهنمودها

موارد زیر، رهنمودهایی در هدایت و انجام ارزیابی سریع مسائل روستایی می‌باشند:

- ۱- تعیین مناطق اقلیمی - کشاورزی موجود
- ۲- تعیین محصولات اساسی منطقه
- ۳- توصیف مختصری از نظام تولید (کاشت)، نظام بعد از تولید (برداشت، عملیات بعد از برداشت و فراوری) و نظام بازاریابی.
- ۴- تعیین ائتشار مختلف کشاورزان

۴-۱- جمعیت کشاورزان

۴-۲- وضع مالکیت زمین

۵- تعیین فرصتهای شغلی داخل مزرعه برای

اعضای مختلف خانواده کشاورز

۶- تعیین فرصتهای شغلی خارج از مزرعه،

توصیف فرصتهای شغلی زنان و جوانان

روستایی

۷- تعیین مسائل و مشکلات توسعه‌ای و

معیشتی محسوس آنها

۸- تعیین منابع فیزیکی و ارتباطی موجود در

منطقه، تشخیص نیازهای منابع ارتباطی و

نیازهای اطلاعاتی همچون کشاورزی،

معیشت، سازماندهی جامعه، تولید، آموزش،

بهداشت، تغذیه، برنامه‌ریزی (مدیریت)

خانواده و ...

۹- تشخیص ایستگاههای رادیویی و

تلویزیونی در دسترس اهالی منطقه و تعیین

میزان بهره‌مندی از رادیو و تلویزیون

۹-۱- تعیین قویترین نشانه‌ها و اخبار

۹-۲- بررسی تعداد ساعت متوسط

استفاده از رادیو توسط هر خانواده

۹-۳- انواع برنامه‌های پخش شده

۱۰-۱- توصیف عاملان و کارگزاران ترویج در

منطقه

۱۰-۱- توصیف نحوه توجه و ارتباط

کشاورزان و ساکنان جامعه روستایی با عاملان ترویج

۱۰-۲- توصیف انواع فعالیت‌هایی که مروج محل با همکاری مأموران محلی، کشاورزان، انجمنها، سازمانهای غیردولتی و بخش خصوصی انجام می‌دهد.

۱۱- شناسایی و تعیین زمان انواع جشنهایی که هر ساله برگزار می‌شود.

۱۲- شناسایی اشخاص کلیدی جامعه که با مجریان پروژه همکاری خواهند کرد.

گروه پروژه همچنین می‌تواند از فهرست زیر، مواردی که بیشترین ارتباط را با گروه ارزیابی سریع مسائل روستایی داشته باشند، انتخاب کند:

۱- شرایط ملی:

الف- ریزش باران، مقدار و قابلیت اعتماد آن
ب- درجات حرارت فصلی

ج- میزان پستی و بلندی (توپوگرافی) و خصوصیات خاک

د- شیوع آفات و بیماریها به عنوان عامل عدم قطعیت بازده زراعی

۲- شرایط نهادی

الف - انواع روشهای عرضه و بازاریابی
ب - انواع و قابلیت اعتماد روشهای توزیع غذا

ج - برنامه‌های ترویجی و اعتباری (انواع برنامه‌ها، تعداد و انواع افراد ذی‌نفع)

د- ترتیبات و مقررات اجاره‌داری زمین

ه- گروههای کشاورزان (اعم از گروههای داوطلبانه یا سازماندهی شده، رسمی یا غیررسمی) و عملکردهای واقعی و برنامه‌ریزی شده آنها.

۳- وضعیت ارتباطی

- جایگاه یا ایستگاه انتشار اطلاعات
- محل‌های قابل دسترس (بالقوه)

- اشخاصی که کارهای منظم و ایمن را ضمانت خواهند کرد.

- موضوعات پیشنهادی زیر پوشش

۴- شرایط اقتصادی

الف - تعداد و تراکم جمعیت و الگوی سکونت

ب- منافع اجتماعی، تسهیلات، بهداشت، تسهیلات بهداشتی، قابلیت دسترسی به آب، بیمارستان، مدرسه و ...

ج- زمین در دسترس و اشکال تولید

د- محصولات بازاریابی شده، حجم نسبی تولیدات فروخته شده و نهاده‌های خریداری شده، میزان غذای خریداری شده، حجم نسبی این موارد در طی سالها و بین فصول مختلف، افزایش قیمت‌ها در طی چند سال و مابه‌التفاوت‌های بازار

۵- پروژه‌های توسعه در منطقه

چه پروژه‌هایی؟ به وسیله چه کسانی؟ با چه کسانی؟ چرا؟

مصاحبه‌ها

۱- انتخاب پاسخگویان

دو دسته از افراد باید مورد مصاحبه قرار گیرند. یک دسته پاسخگویی که بتوانند آنچه را که در عمل در نظام مورد پژوهش و با دقت خاصی انجام می‌دهند، بازگو کنند و دسته دیگر مخبران کلیدی هستند که می‌توانند بیش از آنچه که انجام می‌دهند، اطلاعات در اختیار گروه تحقیق بگذارند. مخبران کلیدی می‌توانند از بین مقامات محلی، رهبران، اعضای انتخاب شده از گروههای سازماندهی شده و ... انتخاب شوند.

۲- مصاحبه از افراد و گروهها

گروه می‌تواند از مخبران کلیدی به صورت انفرادی یا گروهی مصاحبه کند. مصاحبه‌های گروهی در جمع‌آوری اطلاعات مشخص و در ایجاد رهنمودهای مهم برای بررسیهای بیشتر و عمیقتر مفید هستند. بعضی از موضوعاتی که به صورت گروهی مورد مصاحبه واقع می‌شوند، باید به صورت انفرادی نیز مصاحبه شوند. به هر حال گروه تحقیق باید:

- وقتی دیگران حضور دارند، به تأثیر احتمالی بر پاسخگویان توجه داشته باشد.

وقتی مصاحبه به صورت خصوصی برگزار می‌شود، به تفاوت‌های فردی پاسخگویان توجه داشته باشد.

مصاحبه‌های گروهی باید به یک تا دو ساعت محدود شود.

۳- استفاده از مترجمان

مطلوب است که تمامی اعضای گروه ارزیابی سریع مسائل روستایی بتوانند به زبان محلی صحبت کنند. در غیر این صورت، باید افراد خبره و دقیقی را به عنوان مترجم انتخاب کرد تا آنها دقیقاً سؤالات را بفهمند. قبل از انجام مصاحبه، گروه تحقیق باید راهبرد مصاحبه را با تأکید بر این نکته که هدف از انجام مصاحبه چیزی بیشتر از پاسخ صرف به سؤالات است با مترجمان در میان بگذارد.

از نظر فیزیکی مترجم نباید بین مصاحبه کننده و پاسخگو قرار گیرد، بلکه باید در کنار آنها و یا کمی عقبتر باشد، به گونه‌ای که عمل او به وضوح مشخص شود. اعضای گروه تحقیق باید در بیان تمامی افکار خود از جملات کوتاه و تعداد لغت اندک استفاده کنند. قبل از اینکه مورد بعدی ذکر شود باید به مترجم فرصت داد تا آن را برای مصاحبه کننده ترجمه کند. اعضای گروه باید مستقیماً با پاسخگو صحبت کنند نه با مترجم.

۴- استفاده از یادداشتها، عکسها و نوارها

در ارزیابی سریع مسائل روستایی، مشاهده مستقیم به همان اندازه مصاحبه دارای اهمیت است. بنابراین گروه تحقیق باید در انجام هر چه بهتر مشاهده مستقیم، نسبت به استفاده از فنون ویژه زیر تشویق شوند:

الف- نقشه‌های میدانی موجود در محل
ب - شاخصهای کلیدی به عنوان اندازه‌های معرف

ج - عکسها و اسلایدهای صامت که از گزارش و ارائه نتایج ارزیابی سریع مسائل روستایی با دلیل و سند دفاع خواهد کرد.

د- جهت بهبود مهارتهای مشاهده‌ای، گروه

مطلوب است که تمامی اعضای گروه ارزیابی سریع مسائل روستایی بتوانند به زبان محلی صحبت کنند. در غیر این صورت، باید افراد خبره و دقیقی را به عنوان مترجم انتخاب کرد تا آنها دقیقاً سؤالات را بفهمند.

ارزیابی سریع مسائل روستایی بر این فرضیه بنا نهاده شده است که شناسایی شرایط محلی و مشکلات موجود به وسیله سؤالات یک پرسشنامه، به اندازه کافی امکان پذیر نیست، زیرا سؤالات مورد نیاز جهت بررسی مشکلات را نمی توان برشمرد.

ارزیابی سریع مسائل روستایی برای تشخیص مسائل و مشکلات مزارع روستایی امری حیاتی است که بر تحقیقات کاربردی، بنیادی یا توسعه ای متمرکز است.

تحقیق باید به نگهداری دقیق از نوشته های میدانی خود تشویق شوند.

ه- تهیه کلیه نوارهای کاست از مصاحبه های

۴۴۰
۵- ارائه گزارش

ارزیابی سریع مسائل روستایی وقتی تمام می شود که گزارش نهایی نوشته شود. گزارش باید منعکس کننده اهداف و رهنمودهای این نوع ارزیابی باشد.

خلاصه

ارزیابی سریع مسائل روستایی اولین قدم کلیدی و مهم در تعیین منابع موجود و

همچنین مسائل و مشکلات پیش روی در سطح مزرعه است. موقعی که کمبود زمان، تصمیم گیری سریع را قبل از درک دقیق شرایط محلی محدود می کند، این عمل بهترین روش سازماندهی مردم محلی و استفاده بهینه از زمان موجود در جمع آوری و تحلیل اطلاعات می باشد. ارزیابی سریع مسائل روستایی نقطه شروعی برای درک بهتر جهت انجام تلاشهای آینده در زمینه تحقیق و توسعه است. که معمولاً ترکیبی از مطالعات رسمی بیشتر، اسنادی کردن پاسخها به منظور مداخله گریها و مشاهده مشترک می باشد. ارزیابی سریع مسائل روستایی بر این فرضیه بنا نهاده شده است که شناسایی شرایط محلی و مشکلات موجود به وسیله سؤالات یک پرسشنامه، به اندازه کافی امکان پذیر نیست، زیرا سؤالات مورد نیاز جهت بررسی مشکلات را نمی توان برشمرد، لذا تحقیق پیمایشی پرسشنامه ای نمی تواند جایگزین ارزیابی سریع مسائل روستایی شود.

یک مزیت مهم ارزیابی سریع مسائل روستایی، انعطاف پذیری آن است. اکنون به منظور افزایش کاربری ارزیابی سریع مسائل روستایی و جلوگیری از تبدیل این روش به روش سیاحت توسعه ای، نیازمند تهیه امکانات لازم، استفاده کاراتر از ابزارهای استاندارد علوم اجتماعی و عطف توجه بیشتر به انتخاب ابزار و فرضیات تحقیق می باشد. برای دستیابی به این اهداف موارد زیر پیشنهاد می شود:

۱- مدت زمان بررسی حداقل چهار روز و حداکثر سه هفته می باشد.

۲- از گروه کوچکی با یک ترکیب مناسب از زمینه های فنی مختلف استفاده شود.

۳- تا جایی که حافظه یاری می کند از رهنمودهای کوتاه استفاده شده و میزان توجه به تغییرپذیری، فرصتها، جوامع و گروهها افزایش داده شود.

۴- زمان تحقیق برای اجازه تعامل گروه سازمان بندی شود.

۵- از اطلاعاتی که به صورت پیشرفته جمع آوری شده است استفاده شود.

۶- کیفیت اطلاعات حاصل از مصاحبه از طریق انتخاب دقیق یکایک پاسخگویان و مصححان کلیدی، بهبود داده شود. از مصاحبه های گروهی استفاده شود. علاوه بر روش مستقیم سؤال کردن، از راهبردهای غیرمستقیم هم برای گرفتن اطلاعات استفاده گردد. از مترجمان به طرز صحیح استفاده شود و مصاحبه با مشاهده مستقیم توأم شود.

۷- با استفاده از تکنیکهای ویژه و شاخصهای کلیدی، کیفیت مشاهده مستقیم بهبود داده شود. اعضای گروه باید دوربین برای گرفتن عکس و اسلاید و همچنین ضبط صوت برای مصاحبه های مهم همراه داشته باشند. لیکن این کار باید عاقلانه و با اجازه مصاحبه شوندگان انجام دهند.

۸- گزارش به طور سریع تکمیل شود.

۹- اطمینان حاصل شود که نتایج گزارش، عامل اخذ تصمیمات درست است.

استفاده از چک لیستهای داده ها، به منظور یادآوری گروه تحقیق از موضوعات مهم در طول ارزیابی سریع مسائل روستایی پیشنهاد می شود. ضمیمه کردن چک لیستهای تکمیل شده به همراه گزارش ارزیابی باعث می شود که خواننده نسبت به نتایج مطالعه اعتماد پیدا کند.

پی نوشتها:

۱- Hild brand, 1982:289

۲- Schaner et al, 1982:73

۳- Honadle, 1979:2

۴- Bradfield 1981 quoted by Rhoades 1982:5

۵- Chambers 1983, DE LOS Reyes 1984

۶- Fujisaka and Capistranond

۷- Lamay 1985

۸- Development tourism